

de steder, hvor der forekommer græsk. Et par andre unøjagtigheder skal nævnes. Det skal nok ikke hedde 'the idea of the Son of man idea' (s. 275), og det skal ikke hedde Gretchensfrage, men Gretchenfrage (s. 291). Titlen på Mowinkels bog er ikke *Hans som kommer* (s. 276). S. 342 skal det være Menschengestalt, og mon ikke s. 273 skulle have været med i registeret s. 499, hvor der er en opregning af de sider, hvor Dan 7,13 er nævnt?

På spørgsmålet, om det er en spændende bog, vil meningene utvivlsomt dele sig. Forskningshistoriske fremstillinger er normalt ikke just medrivende. Men det er indiskutabelt, at bogen er særdeles informativ. Det er godt, at MM har gjort sin akkumulerede viden om Menneskesønsforskningen tilgængelig for alle.

Helge Kjør Nielsen

Hans-Friedrich Weiss

Frühes Christentum und Gnosis. Eine rezeptionsgeschichtliche Studie. WUNT 225. Tübingen: Mohr Siebeck 2008. IX + 587 s. € 149 (indb.).

Hans-Friedrich Weiss, fra 1972-94 professor i NT i Rostock, blev 1997 æresdoktor i København. I denne bog vil han besvare det stærkt omdiskuterede spørgsmål om, hvordan man skal forstå forholdet mellem den tidlige kristendom og 'gnosis' eller gnosticisismen. Weiss ønsker især at overvinde alternativet førkristelig-efterkristelig. For såvel forestillingen om en relativt udviklet gnosticisme som en af forudsætningerne for nytestamentlig teologi som forestillingen om gnosticisismen som et produkt af en ensidig fortolkning af NT er utilfredsstillende. Således konstaterer Weiss i et indledende kapitel om spørgsmålet i forskningen i dag, at den tidligt-kristne gnosis ifølge hans opfattelse ikke blot er opstået som et 'kristent' kætteri eller en sekt, men ud fra en bestemt grundide fremstod som en selvstændig størrelse i forhold til den tidlige kristendom, idet den under sit indtog i denne – sekundært – tilpassede den kristne grundide til sin egen.

Kap. 2 (s. 13-59) gælder urkristendommen og 'gnosis' inden for rammerne af den senantikke religionshistorie, derunder som fænomener af den senantikke 'synkretisme'. En ekskurs er viet "slippery words" som 'gnosis', 'gnosticisme' og 'gnostiker' som selvbetegnelse, idet jo selve terminologien er omstridt. Weiss når her bl.a. ud fra 1 Tim 6,20 til, at det giver god mening at bruge betegnelsen 'gnosis' om den religiøse formation, der gør sig gældende i det 2. årh.

Kap. 3 (s. 61-206) udgøres af en udførlig drøftelse af problemet om en før-kristen 'gnosis'. Den former sig som en gennemgang af kilderne: NT, de anti-gnostiske fædre (ikke mindst Irenæus, Hippolyt og Epifanius), de gnostiske originalskrifter (især biblioteket fra Nag Hammadi) samt de hermetiske og mandæiske skrifter. En længere ekskurs gælder Simon Mager. Weiss mener at kunne konkludere, at kan en førkristen 'gnosis' ikke sandsynliggøres, er det til gengæld muligt at tale om en ikke-kristen 'gnosis', som frem-

kom ved siden af den tidlige kristendom og tidligt interagerede med den, dvs., at der var et dynamisk vekselforhold, som bliver synligt allerede i Pastoralfrevene.

Kap. 4 (s. 207-485) består af en minutiøs analyse af receptionen af NT i den tidligt-kristne 'gnosis' i det 2. årh., opdelt i de synoptiske evangelier, Johannesevangeliet og Paulus. Ifølge Weiss giver kilderne, både de kætterbekæmpende kirkefædre og Nag Hammadi-skrifterne, belæg for at forstå denne reception som en kamp mellem en kirkelig skriftudlægning og en gnostisk. Den store – og afgørende – forskel, som allerede Irenæus klart giver udtryk for, ligger i de forudsætninger, hvormed de to parter går til NT, nemlig om det er den gnostiske grundmyte eller den kirkelige 'sandhedens regel' (jf. Weiss' bidrag om dette emne i festskriftet *Kanon* til mig fra 2006; det optræder ikke i bogens bibliografi). For i ingen af tilfældene forholder fortolkningen sig umiddelbart til teksten. Men hvor 'sandhedens regel' udspringer af NT's kristendom, har den gnostiske myte sine rødder et andet sted. Selv om den gnostiske fortolkning grundlæggende sker i udvalg og gennem tilpasning af den nytestamentlige teksts oprindelige mening til et fremmed system, er det på den anden side sådan, at en række steder, ikke mindst hos Paulus (især i 1 Kor., Ef. og Kol.) og i Johannesevangeliet udviser en åbenhed over for en gnostisk tolkning, en "Gnosis-Nähe".

I det afsluttende 5. kap. (s. 487-528) kan Weiss gøre regnskabet op. Den gnostiske tolkning udfolder ikke et betydningspotentiale i NT, men kommer til læsningen med en færdig gnostisk myte, som den så genfinder i NT gennem en tilpasning af betydningen af den nytestamentlige ordlyd. Med andre ord: Gnostikerne fandt, hvad de ville finde, ud fra deres egen 'kanon'.

Det er en omhyggelig undersøgelse, Weiss her har ført til ende. Gentagelser er ikke helt undgået, tryk- og andre fejl heller ikke ganske. Men det ændrer ikke på hovedindtrykket af, at vi med dette værk har fået en særdeles vægtig argumentation for, at 'gnosis' var et angreb udefra, ikke en indre (fejl)udvikling.

Mogens Müller

Ismo Dunderberg

Beyond Gnosticism. Myth, Lifestyle, and Society in the School of Valentinus. New York: Columbia University Press 2008. 336 s. \$ 50. £ 29,50.

Ismo Dunderbergs nye bog er et friskt pust i gnosticisme-debatten, og den viser tydeligt, at man i forskningen nu for alvor har taget kritikken af begrebet "gnosticisme" til efterretning. Allerede med titlen på sin bog fastslår Dunderberg, at forskningen i valentinianismen nu er kommet *Beyond Gnosticism*. Ikke nok med at Dunderberg tilslutter sig den nuværende konsensus om at opgive skellet mellem ortodoksi og kætteri, han anlægger også en anderledes vinkel på de valentinianske tekster, end den forskning hidtil har været vant til.